

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Academic Journal of Language and Literature

CİLT/VOLUME: 4, SAYI/ISSUE: 2, AĞUSTOS/AUGUST 2020

İsmail YILDIRIM

Dr. Öğr. Üyesi, Kayseri Üniversitesi
ismailyildirim@kayseri.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0001-5426-224X>

Tezkire Yazarı Mehmed Tevfik'in Göz Ardı Edilmiş Siyer-i Nebî'si: Levâmi'ü'n-nûr

*The Neglected Siyar al-Nabî of Tezkirah Author
Mehmed Tevfik: Levâmi'ü'n-nûr*

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 28.05.2020

Kabul Tarihi/Accepted: 10.06.2020

Yayın Tarihi/Published: 30.08.2020

Atıf/Citation

Yıldırım, İsmail (2020). Tezkire Yazarı Mehmed Tevfik'in Göz Ardı Edilmiş Siyer-i Nebî'si: *Levâmi'ü'n-nûr*. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 4 (2), s. 244-264. DOI:10.34083/akaded.744652

Yıldırım, İsmail (2020). The Neglected Siyar al-Nabî of Tezkirah Author Mehmed Tevfik: *Levâmi'ü'n-nûr*. *Journal of Academic Language and Literature*, 4 (2), p. 244-264. DOI:10.34083/akaded.744652

<https://doi.org/10.34083/akaded.744652>

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.

Öz

XIX. yüzyıl Türk Edebiyatı'nın yetiştirdiği gayretli yazarlardan birisi de Mehmed Tevfik'tir (ö. 1893). Edebiyat tarihlerinde daha çok *Kâfile-i Şu'arâ* adlı şairler tezkiresi ile tanınan müellif, kaleme aldığı eserleriyle Türk kültür ve medeniyetine, millî değer ve geleneklerine katkıda bulunmuştur. Bunun yanı sıra Hz. Peygamber'in doğumundan ölümüne kadar olan süreyi ifade eden ve "Siyer" adı altında başlı başına bir türün teşekkül etmesine kaynaklık eden Hz. Peygamber'in manevî hayatına da kayıtsız kalmamıştır. Bu bağlamda yazarın 1308 (1891) yılında basılan *Levâmi'ü'n-nûr*'u "Siyer" sahasında kaleme alınmış fakat göz ardı edilmiş bir eserdir. 124 sayfadan müteşekkil bu eser, özellikle Hz. Peygamber'in gazâ ve seriyyelerini, bunun yanı sıra asr-ı saâdetin önde gelen şahsiyetlerini ayrıntılı bir şekilde ele almasıyla ön plâna çıkmaktadır. *Levâmi'ü'n-nûr*, konuların akışı ve vak'aların tarihî seyrinden hareketle İbn Sa'd'ın (ö. 845) *Tabakât*'ından izler taşımaktadır. Bu yönüyle *Levâmi'ü'n-nûr*, İbn Sa'd'ın *Tabakât*'ıyla benzerlikler göstermektedir. Bu yazıda Siyer'le alakalı genel bilgi verildikten sonra, Mehmed Tevfik ve eseri *Levâmi'ü'n-nûr* tanıtılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Siyer, Hz. Peygamber, Mehmed Tevfik, *Levâmi'ü'n-nûr*.

Abstract

One of the diligent writers who flourished during the 19th century Turkish literature was Mehmed Tevfik (d. 1893). The author, who is well-known by his poet tezkirah named *Kâfile-i Şu'arâ* largely contributed to the Turkish culture and civilization, national values and traditions with his works. He was also interested in the spiritual journey of Prophet Muhammad which became a distinct genre of literature under the name of 'Siyar'. In this context, his work named *Levâmi'ü'n-nûr*, published in 1890 is an effort in the 'Siyar' field that is widely neglected. This work that consists of 124 manuscript pages, grasps attention in the detailed analysis of the Prophet Muhammad's holy wars, seriyyah and the prominent individuals of the golden age. *Levâmi'ü'n-nûr*, bears similarities to Ibn Sa'd's (d. 845) *Tabakât* in terms of content flow and the chronological progress of the cases. In this respect *Levâmi'ü'n-nûr* shows similarities with the *Tabakât* of Ibn Sa'd. This study will introduce Mehmed Tevfik and his work titled *Levâmi'ü'n-nûr* following an introductory section regarding the field of Siyar.

Keywords: Siyar, Prophet Muhammad, Mehmed Tevfik, *Levâmi'ü'n-nûr*.

Giriş

İslâmî Türk Edebiyatı, temelde *Kur'an* ve sünnet olmak üzere pek çok kaynaktan beslenen ve ürünlerini bu kaynaklar doğrultusunda icra ederek Türk Edebiyatı'na geniş manada katkıda bulunan edebiyat sahalarından birisidir. Konusu itibariyle oldukça çeşitlilik arzeden bu alanda Hz. Peygamber müstesna bir yere sahiptir. Çünkü O, bütün İslâmî Edebiyat'ın ortak noktası olup şair ve yazarların metinlerini süsleyen kutlu bir şahsiyettir. O'nun manevî hayatını anlamayıp, hayatına tatbik edemeyen insanın İslâm'ı anlaması da mümkün değildir. Bu yönüyle O, inanan insanlar için örnek bir şahsiyet konumundadır. Çünkü *Kur'an* Hz. Peygamber'e nâzil olmuş, bütün güzel hasletleri kendisinde toplamıştır. Bu nedenle Müslüman toplumlar, O'nun hayatını öğrenmeye ayrı bir önem vermiş, bunun sonucu olarak yazılı kaynaklarla hayatını kayıt altına almaya çalışmışlardır. Böylece Siyer ilminin temelleri atılmış, O'nun maddî ve manevî hayatından bahseden eserlere siyer, sîre, sîret veya megâzî denilmiştir.

Hz. Peygamber'in *Kur'an-ı Kerim*'in muhtevasında geniş bir şekilde yer aldığını gören sahâbe nesli, O'nun hayatı ve şahsiyetini bilmenin *Kur'an*'ı ve İslâm'ı daha iyi anlayıp idrak edebilmek için şart olduğunu öğrendiler. Bu vesileyle onların siyer ve megâzîye dair haber ve rivayetleri tefsir kitaplarına yansımış, söz konusu türlerde eser kaleme alan müellifler birçok âyete yer vermişlerdir. Sahabe, bu yolla Hz. Peygamber'in hayatını âyetlerle öğrenmeye çalışmış, bu ilim dalının gelişmesinde ilk ve en önemli kaynağın *Kur'an-ı Kerim* olduğunu vurgulamışlardır (Fayda 2009: 322). Siyer terimi, sadece Hz. Peygamber'in doğumundan ölümüne kadar olan yaşantısını konu edinmemiştir. Bu terim, toplumlar arası ilişkilerin hemen her boyutuna dair hükümleri kuşatan bir içerik zenginliğine de sahiptir. Bu muhteviyatın içerisinde savaş, barış, uluslararası ticaret, diplomatik münasebetler, kanunlar ihtilâfı, yabancı devletler hukuku ve zimmet sözleşmesi vardır. Ayrıca İslâm dininden dönenler ve meşrû siyâsî otoriteye baş kaldıranlarla ilişkiler gibi daha pek çok konu bu tür altında işlenen konuların başlıcaları olarak karşımıza çıkmaktadır (Yaman 2009: 316).

1893 senesinde İstanbul'da vefat eden Mehmed Tefik de bu türe kayıtsız kalmayarak Hz. Peygamber'in örnek hayatını anlatan *Levâmi'ü'n-nûr* adlı eserini kaleme almıştır. Yazarın 1308 (1891) yılında tamamladığı bu kitabı, Hz. Peygamber'in mübarek hayatını konu edinmektedir. Eserinde O'nun doğumu ile ölümü arasında yaşanan hâdiselerin bir kısmını tafsilatlı, bir kısmını ise muhtasar bir şekilde ele almıştır. Özellikle Hz. Peygamber'in gazaları, bununla birlikte dört halife ve diğer sahabelerin cihat ve

seriyyelerine geniş yer veren yazarın eseri bu yönüyle dikkat çekmektedir. Yazar, İbn Sa'd'ın Hz. Peygamber'in hayatı ve megâzisine dair telif ettiği meşhur *Tabakât* adlı eseri kendi siyerine örnek almış; *Tabakât*'tan alıntılar yapmak suretiyle *Levâmi'ü'n-nûr*'u zenginleştirmiştir. Nihayetinde Mehmed Tevfik dili, üslûbu ve muhtevası itibarıyla devrinde edebî bir eser meydana getirmiştir.

A. Siyer Türü ve Arap-Fars Edebiyatlarında İlk Temsilcileri

Sözlüklerde “hâl, durum, davranış, yol, hareket, yürüme” gibi anlamlara gelen siyer (سير), “sîret” kelimesinin çoğuludur. Siyer ve tarih kitaplarında Hz. Peygamber'e ait bazı ifadelerde “sîret” kelimesinin siyer terimine temel teşkil edecek kullanımlarına rastlanır. İslâm hukukçuları, Müslüman bir toplumun gayrimüslim toplum ya da bireylerle ilişkilerde izleyeceği tutum ve davranışlar, siyaset ve hukuk rejimini özellikle Hz. Peygamber'in ve onu takiben Hulefâ-yı Râşidîn'in bu konuda benimsedikleri davranışlar ve gittikleri yoldan (sîret) çıkardıkları için konuyla alâkalı hükümleri de “siyer” terimi altında bir araya getirmişlerdir (Yaman 2009: 316). Soy dizini, doğumu, çocukluk ve gençlik yılları, nübüvveti, Mekke ve Medine'de meydana gelen hadiseler ve gerçekleşen savaşları da içine alacak şekilde, doğumundan ölümüne kadar Hz. Peygamber'in hayatından söz eden kitaplara “Siyer-i Nebî”, “es-Sîretü'n-Nebeviyye” veya kısaca “Siyer” adı verilmiştir (Hızlı 1992: 428).

Resûl-i Ekrem'in hayatını inceleyen bilim dalını ifade etmek üzere kullanılan başka bir kelime de “savaş yeri, savaş ve savaş menkıbeleri” anlamındaki meğzâ sözcüğünün çoğulu olan “megâzî” kelimesidir. Megâzî, başlangıçta sadece Hz. Peygamber'in Medine dönemindeki askerî faaliyetleri, bilhassa savaş ve seferlerini ifade eden metinlere verilen bir isim iken, zamanla sözcüğün manası genişlemiş ve siyer ile eş anlamlı hâle gelerek hem kendi başına hem de siyerle birlikte kullanılmıştır (Özdemir 2007: 30). Hz. Peygamber'in hayatı ve şahsiyetine dair yazılmış müstakil eserlerin tarihçesi ele alınırken siyer ve megâzî terimlerinin, birlikte ya da ayrı ayrı, aynı anlamı ifade etmek için kullanıldığı da müşahede edilmektedir (Fayda 1995: 357).

Siyer türüne günümüzde bilinen hâlini veren müellif İbn İshak (ö. 151/768) olmuştur. İbn İshak, sahabenin rivayetlerinin yanı sıra çoğu tâbiünden olmak üzere Medinelî yüz kadar râvîden ve diğer âlimlerden hadis, siyer ve megâzî haberleri alarak daha önce toplanmamış bilgi ve belgeler elde etmiş, bunları tasnif ederek *Kitâbü'l-mübtade' ve'l-Meb'as ve'l-Megâzî (Sîretü İbn İshak)* adında ilk müstakil telif siyeri kaleme almıştır. Yazar, Mekke döneminin tarihini yazarken İslâmiyet'i kabul eden şahıslara,

Kureyşlilerin Hz. Peygamber'e ve Müslümanlara olan düşmanlıklarına, hicrete ve hicret sonrası Medine'de yapılan mukaveleye yer vermiş, Medine döneminde -başta gazve ve seriyyeler olmak üzere- Peygamber Efendimiz'in vefatına kadar olan gelişmeleri dilegetirmiştir (Fayda 2009: 322). Hz. Peygamber'in hayatına dair tamamı zamanımıza intikal eden en eski siyer kitabı İbn Hişâm'a (ö. 218/833) aittir. Onun *es-Sîretü İbn Hişâm* veya *Sîretü Resûlillâh* isimleriyle de bilinen ünlü *Sîretü'n-nebeviyye*'si bu türün en önemli eserleri arasındadır (Fayda 1999: 72).

İlk siyer yazarlarından biri olan el-Vâkıdî (ö. 207/823), Hz. Peygamber'in sadece Medine devrindeki faaliyetlerini muhtevî ve daha çok savaşlar üzerinde duran *el-Megâzî* isimli yapıtını kaleme aldı (Özdemir 2007: 134). İbn İshak'ın İbn Hişâm yoluyla günümüze ulaşan *es-Sîretü'n-nebeviyye*'siyle Vâkıdî'nin *Megâzî*'sinden sonra Hz. Peygamber'in hayatı ve şahsiyeti üzerine kaleme alınmış muteber eserlerin üçüncüsü İbn Sa'd'ın (ö. 230/845) *Kitâbü't-tabakâtü'l-kebir*'idir (Fayda 1999: 295). Siyer ve megâzî türü ile ilgili çalışmalar sonraki dönemlerde en iyiyi, en mükemmeli yakalama gayreti ile devam etmiştir. İbn Fâris el-Lugavî'nin (ö. 395/1004-05) *Sîretü İbn Fâris*'i, İbn Seyyidi'n-nâs'ın (ö. 734/1333-34) *Uyûnu'l-eser*'i, İbn Kayyim el-Cevziyye'nin (ö. 751/1350-51) *Zâdü'l-meâd fi Heydi Hayri'l-ibâd*'ı, Kastallânî'nin (ö. 923/1517-18) *Mevâhibü'l-ledünniyye*'si, Diyârbekrî'nin (ö. 990/1582-83) *Târîhu'l-hamîs fi Ahvâli Enfesi Nefis*'i, Halebî'nin (ö. 1044/1634-35) *İnsânu'l-uyûn*'u bu minvalde vücuda getirilen diğer eserlerdir (Özdemir 2007: 134-135).

Siyer ve megâzî türü, Arap kültür sahasında ortaya çıkmış ve ilk eserlerini Arap dilinde vermiştir. Daha sonra bu tür, İran edebiyatında karşılık bulmaya başlamış ve Fars dili ile yazılmış siyer kitapları telif edilmeye başlanmıştır. İran edebiyatında, Türk edebiyatından çok daha erken bir zamanda 512/1118-19 yılında *Ünsü'l-İslâm* adlı anonim siyer kitabı Farsça olarak kaleme alınmıştır. Yine 620'de (1223-24) İbn Hişâm'ın *es-Sîre*'si Farsçaya tercüme edilmiştir (Erşahin 2003: 198). Molla Câmî'nin (ö. 898/1492-93) *Şevâhidü'n-nübüvve* adlı eseri, Veliyyullâh Dihlevî'nin (ö. 1176/1762-63) *Sürûrü'l-mahzûn*'u ve Molla Muînüddîn'in (ö. 954/1547-48) *Me'âricü'n-nübüvve fi Medârici'l-fütüvve*'si Fars dilinde telif edilen diğer mühim siyer kitaplarıdır (Donuk, 2015: 107).

B. Türk Edebiyatında Siyer

Siyer türü, Osmanlılarda Cumhuriyet öncesine kadar tarih ilminin konusu olmaktan ziyade edebiyat sahasına kaymış ve bu alanda ilerlemiştir. İlk eserlerin tercüme yoluyla da olsa Hz. Peygamber'e duyulan sevgi ve saygının tesiriyle lirik edebî unsurlar açısından zengin olarak kaleme

alınması, siyer türünün edebiyat sahasında gelişmesine vesile olmuştur (Uzun 2009: 324).Türklerin kültür hayatında önemli bir yer teşkil eden sohbet meclislerinde Hz. Peygamber'in hayatını konu edinen siyerler müzakere edilmiştir. Padişah saraylarından köy odalarına, tekkelerden kışlalara kadar yayılan bu meclislerde Resûl-i Ekrem'in şahsiyeti, mucizeleri, savaşları, Hz. Ali başta olmak üzere halifeleri ve ashabının yer aldığı olaylar anlatılmış, bunlar zamanla yazılı hâle getirilerek kitap şeklinde meclislerde okunup dinlenmiştir (Uzun 2009: 324).Türkler, Müslümanlık hüviyetini kazandıktan sonra diğer toplumlar gibi Resûl-i Ekrem'i tanıma ve O'nu anlama gayreti içerisine girmişlerdir. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in hayatı, şemâilî, ahlâkî vasıfları, gazâları gibi birçok alanda eser kaleme almışlardır. Söz konusu eserler ilk etapta Arap ve Fars edebiyatlarından tercüme edilmiş, akabinde telif eserler meydana getirilmiştir. Siyer, Türk Edebiyatı'nda Hz. Peygamber'in hayatına dair yazılan türler arasında mühim bir yer teşkil etmiştir (Tergip 2010: 225).

Türk-İslâm Edebiyatı'nda kaleme alınan siyerlerin ilk örnekleri tercüme olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan Türk dilinde kaleme alınan ve mevcut en eski siyer kitabı olma özelliği taşıyan Kadı Darîr'in (ö. [?]) *Sîretü'n-Nebî'si* Ebül-Hasan el-Bekrî'nin eserinden tercüme etmiştir. Lâmi'î Çelebi'nin (ö. 938/1531-32) *Terceme-i Şevâhidü'n-nübüvve li-Takviyeti Yakîni Ehli'l-fütüvve* adlı eseri, Abdurrahmân-ı Câmî'nin (ö. 898/1492-93) Farsça yazdığı *Şevâhidü'n-nübüvve'sinin* tercümesidir. Yine şair Bâkî (ö. 1008/1600) *Me'âlimü'l-yakîn fi Sîreti Seyyidi'l-mürselîn* adlı siyerini, İmam Kastallânî'nin (ö.923/1517) *Mevâhibü'l-ledünniyebi'l-minahi'l-Muhammediyye* isimli eserinden tercüme etmiştir.

Alaşehirli Kadı Veysî olarak da tanınan Üveys b. Mehmed'in (ö. 1037/1628) *Dürretü't-tâc fi Sîreti Sâhibi'l-mi'râc*'ı edebiyatımızdaki ilk telif siyer kitabıdır. *Siyer-i Veysî* ismiyle de bilinen eser sanatkârâne bir üslûpla kaleme alınmıştır. Yazarın ölümü nedeniyle yarım kalan esere birçok zeyil yazılmıştır. Nev'îzâde Atâyî (ö. 1045/1635), Nâbî (ö. 1124/1712-13), Nazmîzâde Murtazâ (ö. 1136/1723-24 [?]) ve Tıflî Ahmed Çelebi (ö. 1223/1808-09 [?])bu esere zeyil yazan meşhurlardandır (Donuk 2015: 117).

Siyer genel manada Hz. Peygamber'in hayatını tüm yönleriyle ele almaktadır. O'nun doğumu, fizikî ve ahlâkî vasıfları, hicreti, mi'râc, mucizeleri, gazveleri gibi hayatının belirli bir dönemini veya dönüm noktalarını ihtiva eden müstakil eserler de kaleme alınmıştır. Bu eserler "Siyer" türü adı altında zikredilmekle birlikte İslâmî Türk Edebiyatı'nda "muhteva bakımından ele alınan siyer kitapları" başlığı altındada değerlendirilebilmektedir.

Bunlardan *Mevlid-i Şerîf*, Hz. Peygamber'in doğumunu konu edinen eserlerdir. *Mi'râciyye* ve *Mi'râcnâmeler*, O'nun bir gece Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksâ'ya oradan da Sidretü'l-Müntehâ'ya olan yolculuğunu işleyen eserlerdir. *Na't* ise Hz. Peygamber'i methetmek maksadıyla yazılan edebî manzume veya eserlerin genel adıdır. *Hicret-nâme* adı altında kaleme alınan eserler, Resûl-i Ekrem'in Hicrî 622 senesinde Mekke'den Medine'ye hicretini konu edinir. *Hilye-i Şerîf*, Hz. Peygamber'in mübarek vasıflarını, yaratılışını kısmen de ahlâkî özelliklerini içerir. *Esmâ-yı Şerîf*, Habîb-i Kibriyâ Hz. Peygamber'in mübarek isimlerini bahis konusu eden eserlerdir. *Gazavât-ı Nebî*, Allah resûlünün fetih, sefer ve savaşlarından haber veren eserlerin genel adıdır. *Şemâil-i Şerîf*, *Hilye-i Şerîf* ile hemen aynı konuları paylaşan bu tür, daha çok Hz. Peygamber'in huy ve davranışlarını, söz ve sohbetlerini, ibadetlerini ve diğer hâllerini anlatır. *Delâilü'n-nübüvve*, *Şevâhidü'n-nübüvve*, *Me'âricü'n-nübüvve*, *A'lâmü'n-nübüvve* ve *Hasâisü'n-Nebî* adıyla bilinen türler de yine Hz. Peygamber'in mucizeleri, O'nun peygamberlik delilleri gibi konuları ihtiva eden diğer türlerin başlıcalarıdır.

Türk Edebiyatı'nda kaleme alınan siyerlerin birçoğu mensur olarak kaleme alınmıştır. Bunun yanı sıra akılda kalmasını kolay hâle getirmek, halk arasında daha hızlı yayılma imkânı bulmak maksadıyla manzum siyerler de telif edilmiştir. Yazıcıoğlu Mehmed'in (ö. 855/1451) *Muhammediyye'si* ve Amasyalı Münîrî İbrâhîm Çelebi'nin (ö. 927/1521 [?]) 32.475 beyitlik *Siyer-i Nebî'si* manzum siyer kitaplarının en seçkin örnekleri olarak zikredilebilir (Tergip 2010: 226). Seyfettin Erşahin'e göre, Osmanlı devrinde meydana getirilen eserlere bakıldığında XIX. yüzyılın başlarına kadar yazılan Türkçe telif siyer adedi, manzum ve mensur olmak üzere 16, XIX. yüzyıldan XX. asrın ilk çeyreğine kadar yazılan siyer kitap sayısı ise 20 civarındadır (Erşahin 2005: 336).

1. MEHMED TEVFİK

1.1. Hayatı ve Şahsiyeti

1843 yılında İstanbul'da doğmuştur. Çıkardığı mizah dergisinin adından dolayı 1877'den itibaren "Çaylak", geçirdiği çiçek hastalığından kalma cilt bozukluğu sebebiyle "Çopur" lakapları ile anılmıştır. Babası gençliğini Yeniçeri Ocağı'nda geçirmiş, sonradan bu ocağın dağılmasıyla bir süre ileri rütbede bazı vezirlerin kapı çuhadarlığını yapmıştır. Annesi, Müşir Şehid Ali Paşa'nın okuma-yazması olan azatlı cariyesidir. Tevfik, 1853 yılında girdiği Beyazıt Rüşdiyesi'nde dört sene okuduktan sonra Bâb-ı Seraskerî Nizâmiye Kalemî'nde memurluğa başladı. Tahsili az olmasına

rağmen kendisini yetiştirmeye gayret gösterdi. Devrin meşhur şahsiyetlerinden Musullu Hayâlî Efendi'den Beyazıt Câmîi derslerinde Nizâmî'nin *Hamse'sini* okudu. Henüz 1863 yılında, Şinâsî'nin tertip ettiği yeni *Fatîn Tezkiresi*'nde şair olarak yer almaktaydı. Arapça ve Farsça'nın yanı sıra Divan şiiri kültürüne vâkıf olan yazar bu tarzda şiirler de kaleme almıştır. 1871 senesinin başlarında yeni vali tayin edilen Âkif Paşa ile Bosna'ya gitti, orada Saray sancağının tahrirat müdürü oldu. Bir müddet açığa kalmış, akabinde Bihke sancağına yazı işleri müdürü olarak atanmıştır. Yeni görev yerinin verdiği imkânlar neticesinde Avusturya, Hırvatistan ve Macaristan'a seyahatlar yaptı. Bir seneyi aşkın izinli sayılan Tevfik, tekrar İstanbul'a döndü. Ömrünün son yıllarında Mekteb-i Mülkiyye-i İdâdiyye'de kitâbet ve inşâ hocalığı yaptı. 1893'te vefat eden müellif, vasiyeti üzerine Çamlıca Çakaltepe'de Tek Servi denilen mezarlığa defnedilmiştir. Kendi yazdığı hâl tercümesi 1877 senesinden öteye gitmediği için, yazarın hayatının büyük bir bölümü maalesef kayıt altına alınmamıştır (Akün 1993: 240-241).

Mehmed Tevfik, ne yenileşme devri edebiyatçıları takip etmiş, ne de eski edebiyatın tesirinde kalmıştır. Edebiyata, Divan şiiri tarzında kaleme aldığı manzumelerle adım atmış, daha sonra nesir sahasına yönelmiştir. Yazar, eserlerinde günlük ve yerli hayatı esas almıştır. Hayatın içindeki töre ve geleneklere bağlı değerleri tespit ederek, folklorik malzemeye ilgi duymuştur. Onun yazılarındaki hâkim tema, günlük hayatta kaybolmaya yüz tutmuş geleneklerdir. Yazar, bu gelenek ve değerleri sonraki nesillere aktarma gayesi gütmüştür. İtinatsız dili ve üslûbu, yerine göre çoğu zaman sade diliyle geniş bir okuyucu tabakasının yazarı olmayı tercih etmiştir. Özellikle Türk halk kültürünün hafızasında yer edinen fıkra türüne ayrı bir ilgi duymuş, bu fıkraları sözlü plânda bırakmayıp derlemeye çalışmıştır (Akün 1993: 241-242).

1.2. Basın-Yayın Yılları

Mehmed Tevfik, 1897 yılının başlarında *Muhbir* gazetesiyle basın hayatına adım atmıştır. Gazetenin kapatılması üzerine *İstanbul* gazetesinde yazarlığını sürdürdü. Kabiliyeti ile Bursa valisi İzzet Paşa'nın dikkatini çeken Mehmed Tevfik, Paşa tarafından *Hüdâvendigâr* adlı gazeteyi kurmakla görevlendirilmiştir. Bu gazetenin yanı sıra *Asır* gazetesinde de yazmaya başlayan Mehmed Tevfik kaleme aldığı mizahî eserlerle Türk mizah basınının kurucularından olmuştur. Yazar, o sıralarda *Terakkî-Eğlence* adı altında ayrı bir mizahî yayın organı kurmuş olan *Terakkî* gazetesinde çalışmaya başladı. Mehmed Tevfik, memuriyet hayatının elvermemesi yüzünden fiili gazetecilik çalışmalarını bırakarak zamanını kendi tasarladığı eserlerine ayırdı (Akün 1993: 240-241).

Mizahtan hoşlanan bir yapısı olduğu anlaşılan yazar, sadece Türk mizah edebiyatının gelişmesine katkıda bulunmamış, fıkra derlemeleri konusunda da gayret harcamış birisidir. Nitekim bu türde yazılar kaleme almıştır (Kutlar Oğuz 2012: 445). Bir süre sonra *Basiret* gazetesinde tekrar basın-yayın faaliyetine dönen yazar, 1876 senesinde *Çaylak* adındaki mizah dergisini çıkarmaya başlamıştır. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında hükümetin mizah gazetelerine karşı tutumundan dolayı *Çaylak* adlı dergiyi kapatmış, akabinde *Osmanlı* isminde gazete yayınlamaya başlamıştır. Bu müddet zarfında *Basiret*, *Vakit* gibi gazetelerde yazmış, 1881 yılında *Şümruh-ı Edeb* ve onun devamı olan *Mecmûa-i Âsâr-ı Edebiyye* adıyla faaliyet gösteren gazetelerde edebî-fikrî yazılar kaleme almıştır. Tevfik, gazetecilik hayatını 1884'ten sonra hep *Tarik* gazetesinde sürdürmüştür (Akün 1993: 241).

1.3. Eserleri

1.3.1. *Kâfile-i Şu'arâ:* Yazarın en meşhur eseridir. Şairler tezkiresi hüviyeti taşıyan bu eser, mensur bir mukaddime ile başlayıp Osman Gazi devrinden III. Selim'e kadar yaşamış 281 şairin hayatını konu edinmektedir (Kutlar Oğuz - Çakır - Koncu 2017: 9).

1.3.2. *Letâ'if-i İnşâ:* Nâmık Kemal'in arkadaşı Mustafa Refik'in genç yaşta hayatını kaybetmesinden sonra yarım kalan eseri aynı adla bu sefer Mehmed Tevfik devam ettirmiştir. Tevfik bu eserde, derleme, mektup türüne dair eski tarzda sanatkârâne üslûpla kaleme alınmış metinleri bir araya getirmiştir (Akbayar 1995: 9).

1.3.3. *Nizâmü'l-âlem li-Cenâbi Akhisârî:* XVI. yüzyıl Osmanlı müelliflerinden Hasan Kâfi-i Akhisârî'nin 1004 yılında III. Mehmed için devlet yönetimi hakkında Arapça yazdığı eserin yer yer kısaltılarak sadeleştirilmiş metnidir (Akün 1993: 242).

1.3.4. *İstanbul'da Bir Sene:* Müellifin en az *Kâfile-i Şu'arâ* kadar rağbet gören bu eseri, değişik mevsimler boyunca İstanbul hayatını, her ayını belirli bir konu içinde anlattığı on iki kitaplık bir dizi çalışmadır. Yazar, bu kitaplarında yerli hayatı ve ona bağlı örf ve âdetleri çoğu zaman birer hikâye çerçevesinde ele almıştır (Tıraş 2018: 173). Eser 1995 yılında Nuri Akbayar tarafından neşredilmiştir (Akbayar 1995).

1.3.5. *İki Gelin Odası:* Kadınların eğitiminin yanı sıra içerisinde muhtelif örf ve geleneklerle folklorik malzemenin yer aldığı, iç içe birkaç hâdisenin tahkiye edildiği romanıdır (Akün 1993: 243).

1.3.6. *Letâ'if-i Hikâyât ve Garâ'ib-i Rivâyât*: Yerli hayatla alakalı küçük hikâyeleri barındıran bir eser niteliği taşımaktadır. Müellif, eserini tamamlayamamıştır. Eser, Adem Balkaya tarafından neşredilmiştir (Balkaya 2016: 43).

1.3.7. *Âsâr-ı Perişân*: Eski ve Yeni Türk Edebiyatı'ndan seçilen metinlerle antolojik bir mecmua özelliği taşıyan eserin ancak iki cüzü yayımlanabilmiştir (Tıraş 2018: 173).

1.3.8. *Nevâdirü'z-Zarâ'if*: Timur'dan başlayarak Osmanlı sultanlarının kendi zamanlarındaki şair ve bilginlerle ilişkilerini ele alan ve bu konudaki fıkraların derlendiği bir eserdir. *Nevâdirü'z-Zarâ'ifi*, Fatma Sabiha Kutlar Oğuz bir makale ile yayımlamıştır (Kutlar Oğuz 2012: 443-465).

1.3.9. *Letâ'if-i Nasreddîn*: Anonim olarak nakledilen Nasreddîn Hoca fıkralarını ilk defa kendi imzası altında topladığı eserin iki cüzden sonrası gelmemiştir (Akün 1993: 243).

1.3.10. *Bu Âdem*: Yazarın rağbet gören diğer eserlerindedir. Yazar, hepsini “bu âdem” ibaresiyle başlattığı 226 mizahî fıkrayı bir arada kaleme almıştır. Âdem Balkaya, eseri günümüz Türkçesine aktararak yayımlamıştır (Balkaya 2016).

1.3.11. *Tahrîc-i Harâbât*: Ziyâ Paşa'nın *Harâbât* adlı eserinde Osmanlı şairlerine ait manzumelerden seçme beyitlerin, kafiye sırası ile bir araya getirildiği küçük bir eserdir. Antoloji mahiyetindeki bu eseri Yusuf Can Tıraş yayımlamıştır (Tıraş 2018: 172-186).

1.3.12. *Hazîne-i Letâ'if*: Yazarın en hacimli eseridir. Eserde, Türk fıkralarının yanı sıra Doğu ve Batı milletlerine ait 658 adet mizahî fıkra mevcuttur. *Hazîne-i Letâ'if*, Cengiz Gökşen tarafından yayımlanmıştır (Gökşen, 2019).

1.3.13. *Levâmi'ü'n-nûr*: Müellifin, Hz. Peygamber'in hayatını bahis konusu ettiği bu eseri hakkında ilerleyen kısımlarda gerekli bilgi verilmiştir.

Mehmed Tevfik'in¹ bu eserleri dışında tarihe dair *Meşâhîr-i Osmâniyye Terâcim-i Ahvâl-i Kapudân-ı Deryâ Meşhûr Gâzî Hayreddîn Paşa Barbaros, Târih veyâ Sene 1171 Cinâyetleri* ve *Yâdigâr-ı Macaristan - Asr-ı Abdülhamîd Han* adlı eserleri vardır. *Yâdigâr-ı Macaristan - Asr-ı Abdülhamîd Han*, İsmail Tosun Saral tarafından neşredilmiştir (Saral 2009).

¹ Yazarın hayatı, şahsiyeti ve eserleri için şu kaynaklara da bakılabilir: (Gövsâ 1946; TDEA 1997; Levend 1988; İsen vd. 2002; Meydan Larousse 1978; Kutlar Oğuz “Tevfik, Mehmed Tevfik” <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/tevfik-mehmed-tevfik-caylak-tevfik>) [Erişim Tarihi: 24.05.2020]

Bunun yanı sıra inşâ ve kitâbet ilmine dair yazdığı *Usûl-i İnşâ ve Kitâbet*'i diğer eserleri arasındadır. Mehmed Tâhir'in *Osmanlı Müellifleri* adlı eserinde Mehmed Tevfik'le ilgili “erbâb-ı şî'r ü inşâdan ve letâ'if-nüvîsândan” kaydı, yazarın şiire kayıtsız kalmadığını dabize haber vermektedir (Tatçı vd. 2000: 117).²

2. LEVÂMÎ'Ü'N-NÛR

2.1. Levâmi'ü'n-nûr'un Şekline Dair Hususlar

2.1.1. Telif Tarihi

Mehmed Tevfik, *Levâmi'ü'n-nûr*'u vefatından (1310/1893) iki yıl önce (1308/1891) bir Cuma gününe denk gelen Regâib gecesi tamamlamıştır. Bu yönüyle *Levâmi'ü'n-nûr*, yazarın son yıllarında telif ettiği eserler arasında yer alır. *Levâmi'ü'n-nûr*'un hâtîme kısmında Mehmed Tevfik'in kaleminden dökülen şu ifadeler bu konuya açıklık getirmektedir:

“*Tevfik-ı İlâhî'ye müsteniden ve rûhâniyyet-i Hazret-i risâlet-penâhiye mütevelliden, mu'teberât-ı siyer ü tevârihden ahz u tertîbine 'âcizâne ibtidâr etdiğim “Kitâb-ı Levâmi'ü'n-nûr”, Hicret-i seniyyenin 'alâ sâhibehu efdali't-tahiyye bin üç yüz sekizinci senesi Receb-i şerîfinin dördüncü Cum'a gecesi eşref-i leyâl olan Leyletü'r-Regâ'ib'de resîde-i hüsn-i intihâ olmuştur. Mekteb-i Tıbbiyye-i Mülkiyye Başkâtibi ve Mekteb-i İ'dâdî-i Mülkiyye Usûl-i İnşâ Mu'allimi Tevfik”* (Mehmed Tevfik, 1308: 124).

Aynı yıl Ebüzziyâ Tevfik'in matbaasında (Matba'a-i Ebü'z-Ziyâ) eserin matbû şekilde birinci baskısı yapılmıştır.³ Eserin giriş bölümünde söz

² Mehmed Tevfik'in bir gazeli için bk. (Akün 1965: 292-293)

³ *Levâmi'ü'n-nûr*'un baskıları için bk.

Mehmed Tevfik, *Levâmi'ü'n-nûr*, Bilim ve Sanat Vakfı (BİSAV) Kütüphanesi, Nr: 030605/297.2 ÇAY. <https://kutuphane.bisav.org.tr/yordambt/yordam.php>, [Erişim Tarihi: 25.05.2020]

Mehmed Tevfik, *Levâmi'ü'n-nûr*, Marmara Üniversitesi Nâdir Eserler Kütüphanesi, Nr: 10013736/297.9 1308 k.1.

<https://katalog.marmara.edu.tr/yordambt/yordam.php?sayfaArama&sayfaArama>. [Erişim Tarihi: 26.05.2020]

Mehmed Tevfik, *Levâmi'ü'n-nûr*, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, Nr: A.II/3872.

<http://kutuphane.ttk.gov.tr/details?id=530470&materialType=NE&query=Mehmed+Tevfik>, [Erişim Tarihi: 26.05.2020]

Mehmed Tevfik, *Levâmi'ü'n-nûr*, İBB Atatürk Kitaplığı, Nr: OE_TK_02102/297.222 ÇAY1308 k.1/1 <http://ataturkkitapligi.ibb.gov.tr/yordambt/yordam.php?undefined>. [Erişim Tarihi: 26.05.2020].

Levâmi'ü'n-nûr'un İBB Atatürk Kitaplığı'nda iki adet baskısı mevcuttur. Bu baskılardan birinde yazarın ismi katalog kayıtlarına “Selânikli Tevfik” olarak geçmiştir ki bu bilgi yanlışır.

konusu metnin yazılış sebebine dair herhangi bir malumat aktarmayan yazar, mukaddime kısmı yapmadan Hz. Peygamber'in isimlerine yer verdiği "Esmâ-yı Nebevî" başlıklı konuya temas eder. Yazarın diğer eserleri dâhil, onunla ilgili kaynaklarda *Levâmi'ü'n-nûr*'u niçin yazdığı, böyle bir metni kaleme almaktaki gayesine dair herhangi bir kayıt yoktur. Fakat yazarın millî ve manevî değerlere sahip çıkarak gelecek nesillere aktarmak istemesi, örf ve gelenekleri eserlerine sık sık konu etmesi, onu Hz. Peygamber'in hayatını yazmaya iten nedenler arasında gösterilebilir.

2.1.2. Tertibi

Yukarıda bahsedildiği üzere İslâmî dönem Türk Edebiyatı ürünlerinde görülen ve esere bir ön hazırlık mahiyeti taşıyan manzum veya mensur bir mukaddime kısmı bu eserde görülmemektedir. Kitabın kapak sayfasında "Besmele" ile başlayan ve Allâhü Teâlâ ile Hz. Peygamber'i metheden;

"Bî'smi'llâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm

Melikü'l-Hakku'l-mübîn, lâ ilâhe illa'llâh Muhammedün Resûla'llâh sâdiku'l-va'di'l-Emîn Muhammed salla'llâu te'âlâ aleyhi ve sellem" ibaresinden başka herhangi bir giriş cümlesi bulunmamaktadır. *Levâmi'ü'n-nûr*, bu yönüyle diğer eserlerden de farklı bir görünüm arz etmektedir. Bunun yanı sıra Mehmed Tevfik, eserini kronolojik olarak Hz. Peygamber'in doğumundan başlatmak yerine O'nun isimlerini kaleme alarak eserine başlamaktadır. Daha sonra "Hilye-i Sa'âdet" başlığı altında Hz. Peygamber'in fizikî vasıflarından bahsetmiştir. Eserin ismini teşkil eden "Levâmi'ü'n-nûr" ve akabinde "Vilâdet-i Seniyye-i Cenâb-ı Nebevî" adlı başlıklar ile Siyer'ine giriş yapan yazar sırasıyla Hz. Peygamber'in doğduğu yer, Fil Vak'ası, nübüvveti, hicreti, gazâları, Vedâ Haccı ve ölümü tasvir edilmiştir. Bu kısmın ardından Hz. Peygamber'in gazve, seriyye, ve fetihleri ifade edilmekle birlikte Bedir ve Uhud savaşları canlı bir şekilde tasvir ve tavsif edilmiştir. Yine bu bölümde Hz. Peygamber'in bizzat kendi emriyle Hz. Ali, Hz. Ömer ve Hz. Ebû Bekir tarafından düzenlenen seriyyeler ayrıntılı bir şekilde yer almaktadır.

Hz. Peygamber'in hayatının en önemli dönüm noktalarını teşkil eden gazâlardan sonra babası Abdullah ve annesi Âmine'nin biyografileri takdim edilmiştir. Bu bölümü müteakip Resûl-i Ekrem'in eşleri ve çocukları tanıtılmıştır. Hz. Peygamber'in yakın çevresini ihmal etmeyen yazar O'nun amca, dayı ve halalarını aileleri ile beraber ayrı başlıklar altında değerlendirmeye tâbi tutmuştur. Mehmed Tevfik, on iki imamı anlattığı "Âl-i Abâ" kısmında hepsinin şeceresini tek tek vermek suretiyle bu silsileyi İmam Muhammed Mehdi'ye kadar getirmiştir. Daha sonra yazar, Resûl-i Ekrem'in hizmetçilerini, azat ettiği köle ve cariyelerini, kişisel eşyalarını,

silah, yay, zırh gibi savaş esnasında kullandığı teçhizatı söz konusu etmiştir. Mehmed Tevfik, dört halifenin isimlerini birer cümle ile zikretmek yerine onların kısaca hâl tercümelerine de değinmiştir. Bu kısımda her bir halifenin hilyesi, hilâfeti, vekâyi'i, vefatı, eşleri ve çocuklarına müstakil birer başlık açmıştır. Daha hayattayken cennetle müjdelenen on sahabe anlamına gelen "aşere-i mübeşşere" de bu kısımda kendisine yer bulmuştur. Eserin son kısmında ise Hz. Peygamber'in vahiy kâtipleri, elçileri, müezzinleri, şairleri künyeleriyle beraber kısaca mevzubahis edilmiştir.

2.1.3. Dili ve Üslûbu

XIX. asır mensur metinlerinde hitap edilen kesimin kimliği ve eserin türü ile bağlantılı olarak sade, edebî/resmî ve süslü nesir üslûplarının kullanıldığı görülmektedir (Köksal vd. 2012: 107). Mehmed Tevfik'in eserinin telif edildiği yıllar ve dilde görülen sadeleşmeye bağlı olarak *Levâmi'ü'n-nûr*'un dili de sade ve yalın bir görünüm arz etmektedir. Eserin birkaç yeri hâriç tamamında bu üslûp görülür. Diğer yandan yazarın bütün eserlerinde halka hitap etmeye çalışması, millî değerleri onlara ulaştırma gayreti gibi şahsî fikirleri mütalaa edildiğinde *Levâmi'ü'n-nûr*'u da bu fikriyatın etkisinde kaleme aldığı müşahede edilmektedir.

Eserin üslûbunun sade ve açık olduğu yukarıda ifade edilmişti. Nadir de olsa yoğun tamlama ve secilerin görüldüğü birkaç örnek burada örnek teşkil etmesi açısından takdim edilmiştir. Abdullâh bin Revâha'nın Mu'te savaşında şehit edilmesi, yazar tarafından şu şekilde tasvir edilmektedir:

"*Mu'cize-i Cenâb-ı Peygamberî şeref-yâfte-i zuhûr olup o dilî-i ketâyib-sedîd şehid oldu, sancağı vasiyyet-i nebevî üzere Ca'fer bin Ebî Tâlib hazretleri aldı*" (Mehmed Tevfik 1308: 51). Hz. Ali'nin tavsif edildiği bir bölümde ise Mehmed Tevfik şu ifadeleri kullanmaktadır: "*Çihâr-yârin ve hulefâ-yı râşidinin dördüncüsü Hazret-i 'Alî ibn Ebî Tâlib'dir. Fezâ'il-i 'âliye ve menâkıb-ı sâmiyesi ihâta-i 'ulûm-i beşerden ber-ter ve 'ulüvv-i rütbe vüsûmû-menâziletleri ehadiyyet-i sahiha ve âsâr-ı sarîha ile azherdir*" (Mehmed Tevfik 1308: 107). Tâ'if seferinde esir düşen Ebû Bekre'nin hâli, yazarın üslûbuna şöyle yansımıştır: "*Tâ'if gazâsında Resûl-i Ekrem Efendimiz, "bize gelen hürdür" diye i'lân etmekle, Ebû Bekre bu i'lân-ı 'adâlet-bünyân-ı Cenâb-ı nebevîden hisse-yâb-ı şeref-i hürriyet olan üserâdan idi*" (Mehmed Tevfik 1308: 90).

Söz konusu kısımlar buna benzer birkaç örnekle sınırlıdır. Hz. Peygamber'in vefatına yakın Âişe'nin evinde vukû bulan şu diyalog, eserin genelini ihtiva eden üslûbun da bir nümunesi konumundadır:

“Resûl-i Ekrem Efendimiz hastalığı ziyâdeleşmesiyle ehl-i beytin ittifâkı üzerine ‘Âişe radiya’llâhu te’âlâ ‘anhâ hazretlerinin hücrelerinde yatmasına karâr verildi. Hâtemü’l-enbiyâ Efendimiz minberden inip hücre-i ‘Âişe’ye gitdi. Rebî’ü’l-evvel’in on ikinci Bâzâr günü hastalığı pek ziyâde şiddet kesb etmekle kerîme-i muhteremeleri Fâtımatü’z-Zehrâ radiya’llâhu te’âlâ ‘anhâ hazretlerini çağırıp kulağına bir şey söyledi. Hazret-i Fâtıma ağladı. Ba’dehu yine bir şey söyledi. Hazret-i Fâtıma güldü. İbtidâki söz âhireti teşrîfleri haberi olup, Cenâb-ı Fâtıma’yı ağlatmış, ikinci söz “ehl-i beytimden ibtidâ sen benim yanıma geleceksin” müjdesi olmakla Cenâb-ı Fâtıma’yı güldürmüştür” (Mehmed Tevfik 1308: 35-36).

2.2. *Levâmi'ü'n-nûr*'un Muhtevasına Dair Hususlar

2.2.1. Başlıkları

Mehmed Tevfik, eserinde Hz. Peygamber’in maddî ve manevî hayatına dair her hadiseyi kronolojik olarak takip etmiştir. Müellif, eserin geneli itibariyle kaleme aldığı başlıklar altında tafsilatlı bilgiler vermiştir. Buna mukabil yazar, bazı başlıklar altında ise birkaç cümle ile konuyu geçiştirmiştir. Bu husus daha çok Hz. Peygamber’in şahsî eşyaları ve yardımcılarının (hizmetçi, kâtip, müezzin vs.) söz konusu edildiği yerler için geçerli olmuştur. *Levâmi'ü'n-nûr*, toplam 36 adet başlık altında tertip ve tanzim edilmiştir. Eserde yer alan başlıklar şu şekildedir:

1. Esmâ-yı Nebevî
2. Hilye-i Sa’âdet
3. Vilâdet-i Seniyye-i Cenâb-ı Nebevî
4. Fil Vak’ası
5. Mahall-i Vilâdet-i Seniyye ‘alâ sâhibehu efdali’t-tahiyye
6. Bi’set-i Muhammediyye
7. Hicret-i Muhammediyye ‘alâ sâhibetü’t-tahiyye
8. Dârü’n-Nedve
9. Feth-i Mekke-i Mükerreme
10. Medîne’ye ‘Avdet-i Seniyye
11. İrtihâl-i Nebevî ‘aleyhi’s-selâm
12. Haccetü’l-Vedâ’
13. Medfen-i Mutahhara-i Cenâb-ı Risâlet-penâhî
14. Gazavât-ı Sipeh-sâlâr-ı Ketîbe-i Enbiyâ salla’llâhu ‘aleyhi ve sellem
15. Resûla’llâh Efendimiz’in Seriyeleri
16. Seriyeye-i ‘Alî ibn Ebî Tâlib radiya’llâhu ‘anhu
17. Seriyeye-i Hazret-i ‘Ömer radiya’llâhu ‘anhu
18. Seriyeye-i Ebû Bekr es-Sıddîk radiya’llâhu ‘anhu
19. Zevcât-ı Tâhirât ve Serâriyye-i Mutahharât
20. Serâriyye-i Mutahharât

21. Evlâd-ı Kirâm ‘aleyhimü’t-tahiyyeti ve’s-selâm
22. A‘mâm u ‘Ammât-ı Nebevî
23. ‘Ammât-ı Cenâb-ı Nebevî
24. Âl-i ‘Abâ
25. Sıbteyn-i Mükerreremeyn
26. Huddâm-ı Cenâb-ı Nebevî
27. Resûl-i Ekrem Efendimiz’in Âzâdlıları Ya‘nî Âzâd Eylediği Köle ve Câriyeleri
28. Resûl-i Ekrem Efendimiz’in Mu‘tekaları
29. Metrûkât-ı Nebevî
30. Esliha-i Hazret-i Peygamberî
31. Çihâr-yâr-i Güzîn ve Hulefâ-yı Râşidîn
32. ‘Aşere-i Mübeşşere
33. Esmâ-yı Vüzerâ vü Kuzât ve Küttâb-ı Vahy
34. Süferâ-yı Peygamberî
35. Mü‘ezzinân-ı Cenâb-ı Peygamberî
36. Şu‘arâ-yı Cenâb-ı Peygamberî

Bu sayı, söz konusu başlıklar altında açılan yeni fasıllar nedeniyle artmaktadır. Örneğin, Hz. Peygamber’in hem İslâm dinini tebliğ etmek hem de ganimet maksatlı yaptığı veya emrine binaen yapılan küçük gazve ve seriyyeler için ayrı başlıklar açılmıştır. Bu durum, sahabe ve hulefâ-yı râşidînin gerçekleştirdiği gazve ve seriyyeler için de geçerlidir. Eserde on beşinci başlığı teşkil eden “Resûla’llâh Efendimiz’in Seriyyeleri” altında şu fasıllara içeriğiyle birlikte ayrıca yer verilmektedir:

1. Seriyeye-i Hazret-i Hamza
2. Seriyeye-i Sa‘d ibn Vakkâs
3. Seriyeye-i ‘Abdu’llâh ibn Cahş
4. Seriyeye-i Zeyd bin Hârise
5. Vak‘a-i Benî Nukayr
6. Vak‘a-i Zâtü’r-Rikâ‘
7. Seriyeye-i Ebî Seleme ‘Abdu’llâh bin ‘Abdü’l-Esed
8. Seriyeye-i ‘Abdu’llâh ibn Enîs
9. Seriyeye-i ‘Âsım bin Sâbit
10. Vak‘a-i Bî’r-i Ma‘ûne
11. Vak‘a-i Dûmetü’l-Cendel
12. Vak‘a-i Lihyân
13. Gazvetü’l-Gâbe
14. Seriyeye-i Muhammed bin Mesleme
15. Seriyeye-i ‘Abdu’r-Rahmân bin ‘Avf

2.2.3. Âyet-Hadis-Şiir İktibasları ve Anekdötler

İslâmî eserlerin muhtevasını teşkil eden âyet ve hadis iktibasları, şair ve yazarlar tarafından çok sık kullanılmış, daha çok anlatılan konunun seyrine göre uygun âyet ve hadisler tercih edilmiştir. Bunun yanı sıra tarihî şahsiyetlerin, müellif ve şairlerin eserlerinden de alıntılar yapıldığı görülmektedir. *Levâmi'ü'n-nûr*, âyet-hadis ve diğer alıntılar yönünden zengin bir eser değildir. Toplamda 124 sayfayı bulan bu Siyer'de beş adet âyet, bir de hadis iktibas edilmiştir. Kalem, Müddessir, Yâsîn, Nasr ve Mâide sûrelerinden yapılan alıntılar, eserin muhtelif yerlerinde okuyucu ile paylaşılmıştır. Örnek teşkil etmesi açısından iki âyet aşağıda takdim edilmiştir:

وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خَلْقٍ عَظِيمٍ⁴

الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتَمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا⁵

Mehmed Tevfik, Mu'te savaşında Zeyd bin Hârise ve Abdullâh bin Revâhâ'nın şehit edildiğini öğrenen Hassân bin Sâbit'in (ö. 60/680 [?]) şu mısralarını eserine konu etmiştir:

Nazm

فلا يبعدن الله القتلى تتابعوا

بمؤتة منهم ذوالجناحين جعفر

وزيد و عبدالله حين تتابعوا

جميعاً وأسباب المنية تخطر⁶

Yazar, “Sübhâna'llâh” ve “Zeyl” adlı başlıklar altında iki anekdot kaleme almıştır. Birinci anekdotta, Mekke'nin fethiyle beraber Ka'be'de yer alan Hubel, Lat ve Uzza isimli putların yıkılması; ikinci anekdotta ise Hz. Peygamber'in amcası Ebû Tâlib, eşi Fâtıma bint Esed ve çocuklarından bahsedilmiştir.

⁴ “Ey Resûlüm! Gerçekten sen, pek büyük bir ahlâk üzeresin.” *Kur'an-ı Kerim, Kalem Sûresi*, 68/4.Bk. (Mehmed Tevfik 1308: 4)

⁵ “Bugün dininizi kemâle erdirdim, üzerinizdeki nimetimi tamamlayıp, size din olarak İslâm'ı seçip beğendim.” *Kur'an-ı Kerim, Mâide Sûresi*, 5/3. Bk. (Mehmed Tevfik 1308: 32)

⁶ “Allah, Mute'de öldürülenleri ayırmadı, art arda gittiler. Onlardan biri iki kanatlı Cafer, (diğerleri) Zeyd ve Abdullah'tır. Ölümün sebepleri peş peşe gelirken onlar birlikte gittiler.” Bk. (Mehmed Tevfik 1308: 51)

2.2.4. Kaynakları

Mehmed Tefvik, *Levâmi'ü'n-nûr*'u kaleme alırken herhangi bir kaynak veya eser ismi zikretmez. Bu durum eserin tamamında görülmektedir. Fakat yazar, İbn Sa'd'ın (ö. 230/845) Hz. Peygamber'in hayatı ve gazâlarına dair telif ettiği meşhur *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebir*-yaygın adıyla *Tabakât*- adlı eserini müşahede etmiş, eserinin birçok yerinde bu kaynaktan istifade etmiştir. Bu husus, *Levâmi'ü'n-nûr*'un düzenleniş şekli, tertibi vs. ile alakalı değildir. Çünkü her iki eser de kronolojik olarak muhtelif başlık ve konularla başlamakta, her iki yazarın da siyer tanzim etmedeki usûl ve kaideleri farklılık arz etmektedir. İki eserin de ittifak ettiği husus, ele alınan konuların muhteva olarak benzerlik göstermesinden gelmektedir. Kısacası Mehmed Tefvik, İbn Sa'd'ın *Tabakât*'ından şekli olarak faydalanmamış, İbn Sa'd'ın ele aldığı konuları kendi üslûbu çerçevesinde eserine ya değiştirmeden almış ya da muhtasar hâle getirmek suretiyle okuyucuya nakletmiştir. Her iki yazarın da aynı konuları nasıl bir üslûpla kaleme aldıklarını göstermek maksadıyla bir örnek aşağıda zikredilmiştir:

“Zeyneb bint Resûlullâh⁷

Peygamber'in (sas) en büyük kızı idi. Teyzesinin oğlu Ebü'l-Âs ile nübüvvetten önce evlendi. Resûlullâh'ın (sas) evlenen ilk kızıydı. Zeyneb'in Ebü'l-Âs'tan Ali ve Ümâme adında iki evladı oldu. Ümâme, Fâtıma bint Resûlullâh'ın ölümünden sonra Hazret-i Ali ile evlendi. Ali daha küçük yaşta ödü. Zeyneb bint Resûlullâh (sas) Ebü'l-Âs'ın eşi iken Müslüman olmaya yanaşmamıştır. Ebü'l-Âs, Bedir'de müşriklerin yanında yer almış ve esir alınmıştır. Ebü'l-Âs bundan sonra Müslüman oldu ve Resûlullâh (sas) da onları ayırmadı. [Bize Abdülvehhâb bin Atâ haber verdi. O Sa'id bin Ebü Arûbe'den o da Katâde'den rivayet etti] Zeyneb bint Resûlullâh (sas), Ebü'l-Âs'ın nikâhı altındaydı. Resûlullâh (sas) ile beraber hicret etti. Daha sonra kocası Müslüman oldu ve hicret etti. Resûlullâh (sas) da ona eşini iade etti. Resûlullâh'ın (sas) kızı Hicret'in sekizinci yılının başında vefat etti. Radiya'llâhu 'anhâ” (Akbaş vd. 2019: 30-35).

“Hazret-i Zeyneb

⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*'ında başta Vâkidi'nin kitapları ve rivayetleri olmak üzere kendisinden önceki eserler ve çağdaşlarından derlediği hadislerle ahbâr ve ensâba ait pek çok bilgiden faydalanmıştır (Fayda 1999: 296). Dolayısıyla yazar, ele aldığı bir konu ile ilgili hemen bütün rivayet ve kaynakları işaret etmektedir. Biz, burada sadece *Tabakât*'ın *Levâmi'ü'n-nûr* ile müşterek noktalarına söz konusu yerlerin altını çizerek vurgu yapacağız.

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in ilk kızıdır. Peygamber Efendimiz otuz yaşında iken dünyâyâ gelmiştir. Zevci hâle-zâdesi Ebü'l-Âs olup müşrik olmakla zevcini hâl-i şirkde terk ve Medîne'ye hicret eylemiş idi. Sonra zevci esîr olup Hazret-i Zeyneb onu âzâd eyledi. O dahi Müslümân olup Resûl-i Ekrem Efendimiz, tekrâr Hazret-i Zeyneb'i ona terk ü ihsân buyurmuştur. Ondan 'Alî isminde bir oğlu ve Ümâme isminde bir kızı olmuştur. Ümâme'yi Hazret-i Fâtıma'nın vefâtından sonra Hazret-i 'Alî tezevvüc eylemiştir. Hazret-i Zeyneb, Hicret'in sekizinci senesi 'azm-i cennet eyledi. Radiya'llâhu 'anhâ' (Mehmed Tevfik 1308: 67).

2.2.5. Hâtimesi

Mehmed Tevfik, *Levâmi'ü'n-nûr*'unda “Şu'arâ-yı Cenâb-ı Peygamberî” başlığından sonra hâtîme kısmına geçmiştir. Yazar, bu kısımda Hz. Peygamber'in mübarek rûhunu vesile ederek, Allah'ın yardımıyla eserini kaleme aldığını dile getirir. Kitabının ismini de zikreden yazar, eserini siyer ve tarih tarzında telif edilen seçkin eserlerden faydalanarak telif ettiğini ifade eder. Mehmed Tevfik, eserinin yazım tarihine de yine bu bölümde işaret eder. Buna göre *Levâmi'ü'n-nûr*, Hicrî 1308 senesinin Receb ayında bir Cuma gününe denk gelen Regâib gecesi tamamlanmıştır. O yıllarda Mekteb-i Tıbbiyye'de kâtipbaşılık vazifesinde bulunan yazar, aynı zamanda Mekteb-i Mülkiyye'deinşâ dersleri vermektedir:

“Tevfik-ı İlâhî'ye müsteniden ve rûhâniyyet-i Hazret-i risâlet-penâhiye mütevessilen, mu'teberât-ı siyer ü tevârihden ahz u tertîbine 'âcizâne ibtidâr etdiğim “Kitâb-ı Levâmi'ü'n-nûr”, Hicret-i seniyyenin 'alâ sâhibehu efdali't-tahiyye bin üç yüz sekizinci senesi Receb-i şerîfinin dördüncü Cum'a gecesi eşref-i leyâl olan Leyletü'r-Regâ'ib'de resîde-i hüsn-i intihâ olmuştur. Mekteb-i Tıbbiyye-i Mülkiyye Başkâtibi ve Mekteb-i İ'dâdî-i Mülkiyye Usûl-i İnşâ Mu'allimi Tevfik” (Mehmed Tevfik, 1308: 124).

Sonuç

Mehmed Tevfik, son dönem Türk Edebiyatı'nın yetiştirmiş olduğu önemli yazar ve gazetecilerdendir. Yazar, kaleme aldığı eserleriyle milli ve manevî değerleri ön plânda tutmuş, unutulmaya yüz tutan türler üzerine derlemeler yaparak Türk Edebiyatı'na katkıda bulunmuştur. Nitekim kültür, sanat ve mizah edebiyatımızın önemli bir noktasını teşkil eden fıkra türüyle ilgili çalışmaları kayda değerdir. Bunun yanı sıra şairlerin hâl tercümesini ihtiva eden şuarâ tezkireleri ile ilgilenmiş bu meyanda devrinde makbul sayılabilecek bir tezkire telif etmiştir. İstanbul hayatına ve yaşayışına ilgisiz kalmamış, İstanbul'u anlatan eserler yazmıştır. Çok yönlü bir yazar özelliği gösteren Mehmed Tevfik şiirle de ilgilenmiş, klâsik tarzda manzumeler kaleme almıştır. Hayatının sonlarına doğru *Levâmi'ü'n-nûr* adlı eserini yazarak İslâmî Türk Edebiyatı'na yâdigâr sayılabilecek bir eser kazandırmıştır.

Dinin son temsilcisi Hz. Peygamber'in hayatının kayıt altına alınmasıyla ilgili çalışmalara bir katkı da Mehmed Tevfik yapmıştır. Onun *Levâmi'ü'n-nûr'u*, Hz. Peygamber'in hayatını konu alan Siyer türünde kaleme alınmış bir eserdir. Eser, 124 sayfa olup matbû hâlde basılmıştır. Mehmed Tevfik'in samimî duygu ve heyecanlarla telif ettiği bu eseri sade üslûbuyla toplumun hemen her kesimine hitap eden bir kitap kimliği taşımaktadır. Eserinde Hz. Peygamber'in şahsiyetine dair ele aldığı konular, bunun yanı sıra savaş, fetih ve seriyyelerin tasvir ve tavsifi oldukça başarılıdır. Eserin bazı bölümleri tafsilatlı bazı kısımları ise muhtasar bir şekilde okuyucuya nakledilmiştir. Buna rağmen yazar, Resûl-i Ekrem'in hayatına dair hemen bütün hadiselerle yer vermiş; O'nun kişisel eşyalarını tek tek, isim isim zikretmiştir. Eserde yer alan başlıkların fazlalığı bu hususu destekler mahiyettedir. Âyet ve hadis alıntılarına pek rastlanılmayan eserde, Hassân bin Sâbit'ten manzum kısımlar mevzubahis edilmiştir. Muhteva itibarıyla de İbn Sa'd'ın *Tabakât*'ını andıran eser, Türk-İslâm Edebiyatı'nda Siyer türüne dair telif edilmiş eserler arasında yerini almıştır. Bu vesileyle *Levâmi'ü'n-nûr*'un yeni yazıya aktarılıp yayınlanması kanaatimizce önem arz etmekte olup, eserin yayınlanmasına yönelik çalışmalarımız devam etmektedir.

Kaynakça

- Akbaş, Mehmet vd. (2019). *İbn Sa'd - Kitâbü't-tabakâti'l-kebir*. C. 10. İstanbul: Siyer Yayınları.
- Akbayar, Nuri (1995). *Mehmed Tevfik - İstanbul'da Bir Sene*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Akün, Ömer Faruk (1993). "Çaylak Tevfik. *İslâm Ansiklopedisi*. C. 8. İstanbul: TDV Yayınları. 242-244.
- Akün, Ömer Faruk (1965). "Şinâsî'nin Fatîn Tezkeresi Baskısındaki Yeni Biyografik Bilgiler." *Türkiyat Mecmuası*. 14: 292-293.
- Balkaya, Âdem (2017). *Mehmed Tevfik - Bu Âdem*. Erzurum: Fenomen Yayınları.
- Donuk, Suat (2015). "Siyer-i Veysi'ye Yazılan Zeyiller ve Nev'î-zâde Atâyî'nin Zeyl-i Siyer-i Veysi'si". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 8 (38): 103-141.
- Ebüzziyâ Tevfik (1973). *Yeni Osmanlılar Tarihi*. İstanbul: Kervan Kitapçılık.
- Erşahin, Seyfettin (2003). "Türklerin Hz. Muhammed Hakkındaki İlk Bilgi Kaynaklarından Kısa-ı Enbiyalar: Kısa-ı Rabguzî Örneği". *Diyanet-İlmî Dergi*. Özel Sayı: 197-224.
- Erşahin, Seyfettin (2005). "Osmanlı Toplumunun Hz. Muhammed Hakkındaki Bilgi Kaynakları Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi". *İslâmî Araştırmalar Dergisi*. XVIII (3): 335-358.
- Fayda, Mustafa (1995). "Siyer Sahasındaki İlk Telif Çalışmaları". *Uluslararası Birinci İslâm Araştırmaları Sempozyumu (Tebliğ ve Müzakereler)*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları. 357-368.
- Fayda, Mustafa (1999). "İbn Sa'd". *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*. C. 20. İstanbul: TDV Yayınları. 294-297.
- Fayda, Mustafa (1999). "İbn Hişâm". *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*. C. 20. İstanbul: TDV Yayınları. 71-73.
- Fayda, Mustafa (2009). "Siyer ve Megâzi". *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*. C. 37. İstanbul: TDV Yayınları. 319-324.
- Gökşen, Cengiz (2019). *Mehmed Tevfik - Hazîne-i Letâ'if*. Ankara: Akademisyen Kitabevi.
- Gövsâ, İbrahim Alâettin (1946). *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*. İstanbul: Yedigün Neşriyat.
- Hızlı, Mefail (1992). "Siyer", *Şamil İslâm Ansiklopedisi*. C. 5. İstanbul: Şamil Yayınevi.
- İsen, Mustafa vd. (2002). *Şair Tezkireleri*. Ankara: Grafiker Yayınları.

- Köksal, M. Fatih vd. (2012). *Klasik Dönem Osmanlı Nesri*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Kutlar Oğuz, Fatma Sabiha (2012). “Mehmed Tevfik’in Nevâdirü’z-Zarâ’ifi”. *Turkish Studies*. 7(4): 443-465.
- Kutlar Oğuz, Fatma Sabiha - Koncu, Hanife – Çakır, Müjgan (2017). *Kâfile-i Şu’arâ*. Ankara: TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-196469/mehmed-tevfik-kafile-i-su39ara.html> [Erişim Tarihi: 24.05.2020]
- Kutlar Oğuz, Fatma Sabiha (2020). “Tevfik, Mehmed Tevfik”, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/tevfik-mehmed-tevfik-caylak-tevfik> [Erişim Tarihi: 24.05.2020]
- Levend, Ağâh Sırrı (1988). *Türk Edebiyatı Tarihi*. C. 1. Ankara: TTK Yay.
- Meydan Larousse (1978). “Mehmed Tevfik”. C. 3. İstanbul: Meydan Yay.
- Okuyucu, Cihan vd. (2012). *Klasik Dönem Osmanlı Nesri*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Özdemir, Mehmet (2007). “Siyer Yazıcılığı Üzerine”. *Milel ve Nihal-İnanç. Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*. 4 (3): 129-162.
- Püskül, Fazlı (2015). *Mevhibe-i Seniyye Mine’s-Sîreti’z-Zekiyye Adlı Eserin Siyer Yazımındaki Yeri ve Önemi*. Yüksek Lisans Tezi.İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Saral, İsmail (2009). *Yâdigâr-ı Macaristan – Asr-ı Abdülhamid Han*. Ankara: Türk-Macar Dostluk Derneği Yayınları.
- Tatçı, Mustafa vd. (2000). *Bursalı Mehmed Tâhîr – Osmanlı Müellifleri*. C. 2. Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- TDEA (1977). “Mehmet Tevfik”. C. 2. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tergip, Ayhan (2010). “Siyer Yazıcılığı ve Türklerin Siyer İlmine Katkıları”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 3(15): 221-232.
- Tıraş, Yusuf Can (2018). “Çaylak Mehmed Tevfik’in Tahrîc-i Harâbât’i”. *Litera Turca*. 4(1): 172-186.
- Uzun, Mustafa (2009). “Türkçe Siyer Kitapları”. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. C. 37. Ankara: TDV Yay. 324-325.
- Yaman, Ahmet (2009). “Siyer”. *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*. C. 37. İstanbul: TDV Yay. 316-319.